

**PORFIRIUSZ Z TYRU, GROTA NIMF,  
TŁUM. PIOTR ASHWIN-SIEJKOWSKI, KRAKÓW 2006**

Słynny passus z XIII księgi Odysei, opisujący jaskinię Itacką, stał się pretekstem do rozważań Porfiriusza z Tyru na temat ukrytego znaczenia »jaskini«. Dla niewprawnego czytelnika tekstów filozoficznych zagadnienie wydaje się drugorzędne, a wykład nazbyt ezoteryczny. A jednak warto zwrócić uwagę na to małe dziełko »poety, filozofa i hierofanta«.

Porfiriusza z Tyru nie trzeba przedstawiać. Zachowało się kilka tekstów tego najbardziej zaufanego, jak się sam prezentował, ucznia Plotyna. Działający w III wieku n.e. filozof, kształcony w Atenach, po przybyciu do Rzymu miał przebywać w szkole Plotyna przez sześć lat, by następnie, po załamaniu nerwowym, w samobójczym nastroju, udać się za namową mistrza na Sycylię. O tym, że powstały tam niektóre jego tzw. późne pisma, wzmiankują między innymi Ammoniusz, Eliasz i Euzebiusz z Cezarei, który wspomina także tytuł jednego z owych pism: *Przeciw chrześcijanom*. Mówi się, że Porfiriusz dożył czasów Dioklecjana i zmarł około 305 roku. Jednak dokładniejsza rekonstrukcja jego żywota wraz z chronologią dzieł jest zadaniem wymagającym głównie talentu literackiego z powodu braku źródeł. W starożytności nikt nie napisał *Żywota Porfiriusza* choć jego *Żywot Plotyna* miejscami zamienia się w autobiografię. Dopiero w 1913 roku karkołomnego zadania podjął się J. Bidez, pisząc *Vie de Porphyre*.

W przedmowie poprzedzającej pierwsze polskie wydanie *Grotty nimf* Porfiriusza z Tyru, na dodatek wydanej wraz z tekstem oryginału, autor przekładu niemal nie wspomina o renesansowym »wypłynięciu« starożytnego tekstu dzięki przekładowi, a następnie edycji pism Marsilia Ficino. To w sławnym bazylejskim dwutomowym wydaniu z roku 1561, wielokrotnie wznawianym w XVI wieku, wraz z tekstami Platona, Plotyna, Proklosa, Jamblicha, w (neo)platońskiej rodzinie, pojawiały się ponownie dzieła Porfiriusza. Tak rozpowszechniała się tradycja »złotego łańcucha« zainicjowana już przez Gemistosa Pletona, dotycząca objawienia »wiedzy wielkiej«, która od Zoroastra przez Parmenidesa i Timajosa po Jamblicha i Porfiriusza przekazywana była skrycie tylko najbliższym uczniom. Jednak to nie renesansowa recepcja lub mitraizm Porfiriusza, który łączy się istotnie z naszym tekstem, o czym wspomina także W. Burkert<sup>1</sup>, jest najciekawszym zagadnieniem filozoficznym *Grotty nimf*, lecz wspomniana już »jaskinia«: jako metafora świata. Porfiriusz wielokrotnie wspomina w tekście, powołując się również na autorytety, że »jaskinia jest obrazem i symbolem [natury] kosmosu«<sup>2</sup>. To, co nazywa się kulturą, »nie pochodzi z szalasów, lecz z jaskiń«<sup>3</sup>, a dokładniej z możliwości »wyjścia z jaskiń«. Tym, co łączy znaczenia realne – prehistoryczne jaskini ze znaczeniem mi-

<sup>1</sup> W. Burkert, *Starożytne kultury misteryjne*, tłum. K. Bielański, Bydgoszcz 2001, s. 155–156.

<sup>2</sup> Porfiriusz, *Grotta nimf*, tłum. Piotr Ashwin-Siejkowski, Kraków 2006, s. 63.

<sup>3</sup> H. Blumenberg, *Höhlenausgänge*, Frankfurt am Main, 1989, s. 797 (część poświęcona Porfiriuszowi, jego recepcji »metafory absolutnej«, jaką jest metafora jaskini, znajduje się w rozdziale zatytułowanym *Narodziny bogów w jaskiniach* s. 39–54).

tyczno-metaforycznym, jest niechęć do »realności« rzeczywistej. Tym, co charakteryzuje próby wyjścia z jaskiń znajdujące się już w tekstach starożytnych filozofów<sup>4</sup>, gdzie przedstawiane są często jako wydarzenia eschatologicznie – metaforycznie, jest nostalgia za brakującym związkiem z »najrealniejszą rzeczywistością«.

Metafora jaskini pochodząca z VII księgi *Politei* Platona jest próbą ujęcia w obrazie – »rzeczywistości«, która wymyka się wszelkim pojęciom. Próba przedstawiania tego, co realne, jako nierealnego i na odwrót, jest także zadaniem komentarza Porfiriusza do fragmentu tekstu Homera, który odróżnia świat śmiertelnych i nieśmiertelnych dwoma wejściami-wyjściami: północnym i południowym. Nimfy, które »tkają szaty o kolorze purpurowego morza« i strumień oddzielają oba porządki. W metaforze jaskini, o czym również nie przeczytamy w przedmowie tłumacza, zawiera się jedna z najważniejszych dyskusji europejskich na temat rzeczywistości, realności oraz możliwości poznania prawdy. Tekst Porfiriusza jest jednym z etapów recepcji metafory, po nim temat podejmują między innymi Grzegorz z Nyssy, Giordano Bruno, Francis Bacon, a współcześnie Samuel Beckett i Friedrich Dürrenmatt, ujmując »w całość« problem egzystencji. Taki porządek lektury proponował na seminariach w Neapolu Konrad Geiser<sup>5</sup>, lecz żeby poważnie zmierzyć się z tematem, należałoby przebrnąć przez wspomniane już ponad ośmiusetstronicowe studium Hansa Blumenberga z 1989 roku.

Bezradność teoretyczna tłumacza rzuca się w oczy nie tylko we wstępie. Gra Piotra Ashwina-Siejkowskiego na opozycji pogańskie – chrześcijańskie nie wyjaśnia wielu trudnych problemów kryjących się nie w »archetypach«, lecz historii religii i filozofii świata śródziemnomorskiego. W przekładzie, po raz kolejny, zwraca uwagę brak wypracowanego języka filozoficznego dla oddania greki. Ten przekład z pewnością nie przybliży nas ku trudnemu zadaniu, jakim byłaby praca filologiczno-historyczna odkrywająca język Porfiriusza w kontekście wcześniejszych tradycji filozoficznych. Autor nie zagłębia się w miejscami skomplikowany teoretycznie język wywodu, »z góry« traktując tekst jako dzieło bardziej literackie niż filozoficzne.

Jeśli w analizie tekstu posłużylibyśmy się teorią recepcji i powiązali komentarz homerycki (będący tu tylko pretekstem) z »Wyjściami z jaskini«, Porfiriusz przemówiłby do nas głosem znacznie silniejszym i jaśniejszym. Niewątpliwie inicjatywa wydawania „Źródła Myśli Filozoficznej” zasługuje na uwagę, a każdy nowy tekst klasyczny lub nowy przekład będzie wypełniał translatorską dziurę, nawet jeśli plomba jest amalgamatem, który trzeba będzie prędzej lub później wymienić.

Stefan Klemczak

<sup>4</sup> Ciceron w *De natura deorum* II prezentuje stanowisko Arystotelesa na temat jaskini zawarte w zaginionym dialogu *O filozofii*.

<sup>5</sup> K. Geiser, *Il paragone della caverna. Variazioni da Platone a oggi*, Napoli 1985.